

Sublimno in mondeno atomske bombe: prevračanje dualističnega mišljenja pri feminističnih in postkolonialnih kritikah jedrskega kompleksa

Pia Brezavšček

Univerza v Ljubljani in zavod Maska

pia.brezavscek@maska.si

Katja Čičigoj

Univerza v Celovcu

katja.cicigoj@aau.at

 © 2023 Pia Brezavšček in Katja Čičigoj

Povzetek. Po revitalizaciji diskurzov o atomski grožnji v Evropi, ki jo je izzval aktualni rusko-ukrajinski vojaški konflikt, skušava v pričujočem prispevku izoblikovati določeno feministično kritiko atomsko-vojaškega kompleksa. Najin namen pri tem je krmariti med apokaliptičnimi diskurzi na eni strani, ki se predajajo fascinaciji nad bodočim zamišljenim uničenjem, in na drugi strani feministično-esencialističnimi denunciacijami atomske tehnologije kot »bistveno«, tj. po naravi ali ideji, patriarhalne, »androcentrične«, ki ženskosti prisujejo inherentni pacifizem in orientacijo k slednji vidijo kot rešitev vsakršnih konfliktov. Pri tem je najin namen dvojen. Najprej ponujava intersekcionalno in antikolonialno feministično kritiko reprezentacij atomske infrastrukture z estetsko kategorijo *jedrsko mondenega* Jessice Hurley: ta poudarja vsakdanjost destruktivnih učinkov jedrskega za številne rasno, spolno, ekonomsko deprivilegirane populacije na teritorijih, kjer se razvija in testira jedrska tehnologija. To diskurz o jedrskem razbremenju fiksacije na en, domnevno apokaliptični dogodek, ki napak predpostavlja enako dovzetnost za posledice atomskih detonacij za vse in ki s svojo domnevno *sublimnostjo* utegne prej spodbujati pasivizacijo opazovalk/-cev dogajanja kot kritično analizo. Kot protiutež pokaževa na feministično-utopične obravnave atomskih in okoljskih katastrof: zanimajo naju t. i. *kritične utopije* in ambivalentne distopije, pri katerih ne gre za zamišljanje popolne družbe, temveč za kompleksen premislek o možnih prihodnostih in solidarnih razmerjih v neidealnih, z vojnami in okoljskimi katastrofami razdejanih okoljih.

Drugače rečeno: kritične feministične utopije/ambivalentne distopije ponujava kot odgovor izkustvu *jedrsko mondenega*. V kolikor je bolj kot imaginacija za vse enako razdejalne apokaliptične katastrofe nevarna jedrsko-vojaška infrastruktura sama, ki asimetrično vpliva na različne družbene skupine in populacije, pot naprej vidiva v premisleku možnosti solidarnейšega sobivanja in oblik družbene organizacije ter odnosov v neidealnem, za različne skupine vselej že v različnih merah razdejanem okolju.

Ključne besede: apokaliptični diskurzi, esencializem, jedrsko sublimno, jedrsko mondeno, infrastruktura, kritične utopije in ambivalentne distopije

The Sublime and the Mundane of the Atomic Bomb: Overturning Dualist Thinking in Feminist and Postcolonial Critiques of the Nuclear Complex

Abstract. Following the revitalisation of discourses about an impending atomic disaster in Europe triggered by the current military conflict between Russia and the Ukraine, in this contribution we attempt to shape a specific feminist critique of the nuclear-military complex. With it we intend to steer a course between apocalyptic discourses fascinated by an imagined total future destruction on the one hand, and on the other hand, essentialist feminist denunciations of atomic technology as inherently, i.e. by nature or idea, patriarchal and androcentric, which tend to assume an inherently pacifistic view of femininity and to see turning to the latter as the solution to all conflicts. Our aim is thus twofold. Firstly we offer an intersectional, anti-colonial feminist critique of representations of the atomic infrastructure by deploying the aesthetic category of the nuclear mundane as developed by Jessica Hurley. The latter emphasises the everydayness of the destructive effects of nuclear technology for many racially, economically and sexually exploited and oppressed populations living in territories in which nuclear technology is being developed and tested. This category frees critical discourses about nuclear technology of the fixation on one, supposedly apocalyptic, event, for such a fixation wrongly assumes an undifferentiated vulnerability to the consequences of nuclear detonations for everyone. Furthermore, with its fascination with the sublimity of imagined future nuclear events, such fixations might end up supporting the passivisation of viewers and consumers of these discourses, rather than their critical analysis. To counterbalance our critical analysis, we point at feminist-utopian ways of dealing with atomic and environmental catastrophes. We are interested in so-called critical utopias and ambivalent dystopias, as these do not envision a per-

fect society, but rather develop a complex understanding of possible futures and bonds of solidarity in non-ideal environments ravaged by war and ecological catastrophe. Put otherwise: we propose critical feminist utopias/ambivalent dystopias as an answer to the experience of the nuclear mundane. Inasmuch as the currently operating nuclear infrastructure with its asymmetric effects upon different populations might be more nefarious than an imagined future nuclear catastrophe that would supposedly affect us all equally, we argue in favour of rethinking the possibilities of more solidaristic and convivial forms of social organisation in non-ideal, for different social groups always to different degrees ravaged, environments.

Key Words: apocalyptic discourses, essentialism, the nuclear sublime, the nuclear mundane, infrastructures, critical utopias and ambivalent dystopias

Z ozirom na ponovno aktualnost atomske grožnje v Evropi, ki jo je izzval aktualni rusko-ukrajinski vojaški konflikt, skušava v tem prispevku izoblikovati določeno obliko feministične kritike atomsko-vojaškega kompleksa. Najin namen pri tem je krmariti med apokaliptičnimi diskurzi na eni strani, ki se predajajo fascinaciji nad bodočim zamišljenim uničenjem, in na drugi strani feministično-esencialističnimi denunciacijami atomske tehnologije kot po naravi ali ideji patriarhalne, »androcentrične«, ki ženskosti pripisuje inherentni pacifizem in orientacijo k »ženskim vrednotam«, kot je skrbnost, vidi kot rešitev vsakršnih konfliktov. Pri artikulaciji najine pozicije med tema dvema skrajnostma je najin namen dvojen. V prispevku ponujava interseksionalno in antikolonialno feministično kritiko reprezentacij atomske infrastrukture z estetsko kategorijo *jedrsko mondenega* Jessice Hurley: ta poudarja *vsakdanjost* destruktivnih učinkov jedrskega za številne raso, spolno, ekonomsko deprivilegirane populacije na teritorijih, kjer se razvija in testira jedrska vojaška tehnologija. To diskurz o jedrskem razbremenju fiksacije na en, domnevno apokaliptični dogodek, ki napak predpostavlja enako do vzetnost za posledice atomskih detonacij za vse. Kot protiutež pokaževa na feministično-utopične obravnave vojaške tehnologije in atomskih ter okoljskih katastrof: zanimajo naju t. i. *kritične utopije* in ambivalentne distopije, kakor jih najdemo, denimo, v delih Octavie Estelle Butler. Pri slednjih ne gre za zamišljanje popoldne družbe brez konfliktov in nasilja, temveč za kompleksen premislek o možnih prihodnostih in razmerjih solidarnosti v neidealnih, z vojnami in okoljskimi katastrofami razdejanih okoljih. V razmislek ponujava misel, da nam tovrstne reprezentacije

stanja po atomskem in drugačnem razdejanju ali medtem, ko je to v teku, ponujajo več kot pobegi v zamišljanje popolne prihodnosti, več kot upanje, da bi ukinitve atomske tehnologije človeštvo odrešila nasilne, agresivne rabe tehnologije kot take. Drugače rečeno: kritične feministične utopije/ambivalentne distopije ponujava kot odgovor izkustvu jedrsko mondenega. Ker atomsko vojaško razdejanje ni zgolj imaginarni enkra-tni apokaliptični dogodek eksplozije, ki bi bil enako destruktiven za vse, temveč je to prej vojaška infrastruktura in njen konstantni asimetrični vpliv na različne družbene skupine, poti naprej za mišljenje ne vidi-va v demonizaciji vsega tehnološkega ali jedrskega, temveč v premisleku možnosti solidarnjšega sobivanja ter pravičnejših oblik družbene orga-nizacije in odnosov v neidealnem, za različne skupine vselej že v različnih merah razdejanem okolju.

V tem prispevku se osredotočava predvsem na reprezentacije in dis-kurze o rabi jedrske tehnologije v vojaške namene ter puščava ob strani podrobnejšo razpravo o civilni rabi atomske tehnologije, denimo za ener-getsko oskrbo, čeprav ima tudi slednja nezanikljive posledice, najnepo-srednejšo za okoliško prebivalstvo in ekosisteme, z dolgoročnim vplivom radiacij pa so posledice razvoja in rabe te tehnologije seveda tudi glo-balne ter daljnosežne. Tej tematski omejitvi botruje več razlogov. Apoka-liptične reprezentacije popolnega izničenja sveta in vzvratno fantazije o posedovanju ter upravljanju z nadčloveško uničevalno močjo, ki jih bova kritično obravnavali s pomočjo pojma *jedrsko sublimno*, se največkrat ve-žejo prav na vprašanje razvoja in rabe *vojaške* jedrske tehnologije, katere inherentna funkcija, zapisana v njeno tehnološko zasnovo, je *uničenje* (ne glede na to, s kakšnimi političnimi nameni se to orožje v konkretnih pri-merih dejansko razvija). Zato je vojaška jedrska tehnologija tudi bila pri-privilegirana tarča feminističnih kritik, ki jih tu obravnavava. V primeru je-drskih katastrof, kakršni sta bili Černobil ali Fukušima, je uničenje po-gosteje razumljeno kot rezultat *nesreče*: naravne katastrofe, tragične člo-veške napake in/ali nepravilnega, neetičnega ali nestrokovnega ravnanja odgovornih. Kritike civilne rabe jedrske tehnologije se tako vselej že ne-koliko bolj osredotočajo na njene vsakdanje, *mondene* vidike, kot je to pri diskurzih o vojaški jedrski tehnologiji: na to, kje se jedrske elektrarne postavljajo, na čigavi zemlji, kje se pridobivajo radioaktivni materiali, kje se odlagajo in kakšne posledice ima to za okoliško prebivalstvo ter eko-sisteme, čeprav je tudi tu gotovo še prostor za kritično obravnavo. Po-leg tega se zavedava kompleksnosti vprašanja energetske oskrbe, okolj-skih učinkov različnih oblik pridobivanja energije in vloge, ki jo te lahko

igrajo pri prehodu k obnovljivim virom. Ta vprašanja gotovo terjajo samostojno obravnavo. Ker je najin namen ravno preseči esencialistične diskurze o jedrskem, meniva, da je slednje treba obravnavati v njegovem vsakokratnem razvoju in rabi ter z vidika specifičnih posledic, ki jih ima ali utegne imeti. Čeprav bi bilo torej vsekakor pomembno zastaviti feministično in dekolonialno kritično obravnavo civilne rabe jedrske energije, nas bodo v nadaljevanju zanimali imaginariji atomske vojne in njihov pogost spregled materialne infrastrukture razvoja, testiranja ter rabe jedrskega orožja.

Atomska bomba in njene reprezentacije

Jedrska vojna kot mogoča apokalipsa ni zgolj specialistično polje varnostnih in obramboslovnih študij. Njeno zamišljanje sproža raznorodne vizualizacije in scenarije mogočega tudi v (pop)kulturnih projekcijah. Različne filmske in literarne distopične naracije prihodnosti pa tudi druge upodobitve atomske vojaške tehnologije so zgovorne obdelave našega razumevanja pritajene prisotnosti atomskega orožja v času pospešenega oboroževanja atomskih velesil ter aktivnega vzdrževanja atomske infrastrukture, kar je že vse od začetka hladne vojne vsakdanjost sveta. A te projekcije so lahko zelo različne, odvisno od tega, s katere perspektive so ustvarjene in čemu so namenjene – spodbujanju strahu, pasivnosti in podrejanja ali gojenju kritične države. Jedrski dogodki so v medijskem diskurzu, leposlovnih tekstih in na filmu najpogosteje prikazani usodno ter sublimno, kot nekaj enkratnega in večjega od nas, kar je stvar groze in čudenja, srha in lepote, ki izžareva iz nenadkriljive moči eksplozije. Pogosto je razumevanje jedrskega orožja in njegove rabe kot nečesa, kar preseka s svetom, kot ga poznamo, ter zato zbuja strah, v obdobjih brez perspektive pa nemara tudi čudno olajšanje in možnost nekakšnega začlenjanja znova – čeprav ta »znova« morebiti ne vključuje življenja, kot ga poznamo. Kot opozarja Jessica Hurley, pa tovrstna oblika estetskega izkustva problematike atomskega kot *jedrskega sublimnega*, ki naj bi bilo inherentno gobastemu oblaku, pri opazovalki/-cu spodbuja podrejanje mogočnosti atomske sile in tistim, ki z njo upravljajo, s tem pa prispeva k suspenziji kritičnega mišljenja (Hurley 2020, 8–9).

Kako problematiko vojaške rabe atomske tehnologije reprezentiramo in kako te reprezentacije estetsko zapopademo, pa je seveda odvisno od naše umeščenosti v mrežah moči, ki krojijo vojaške politike oz. trpijo njihove posledice. Prebojni članek Carol Cohn iz 80. let prejšnjega stoletja poskuša razumeti ameriške obramboslovce in njihov domnevno ra-

cionalni, »tehnostrateški« jezik, ki pod pretvezo strokovnosti za jedrsko orožje in vojaške strategije uporablja seksistične evfemizme (Cohn 1987, 689–690). Eden izmed mnogih primerov je, denimo, rek »potrepljati na boj« (angl. *patting the missile*) (Cohn 1987, 695–96), ki ambivalentno nakazuje tako na posedovanje moči kot tudi razoroževanje in podređitev grozečega objekta lastni moči, saj ta grozeči objekt ob pokroviteljski gesti izgubi sublimno/avtonomno moč (podobno kot pri nadlegovanju žensk). Poseben žargon tako ukroti usodno razsežnost in pritaji etično dimenzijo tem, ki so za te strokovnjake predmet vsakdanjih razprav, po drugi strani pa nakazuje na »homoerotično vznemirjenje, heteroseksualno prevlado, gon po kompetenci in prevladi, užitek v članstvu v elitnem in privilegiranim krožku, ultimativno pomembnost in smisel ob članstvu v nekakšni posvečeni duhovščini in vznemirljivi moči postati Smrt, tisti, ki lahko se-sejuje svetove« (Cohn 1987, 717) te skoraj izključno fantovske družčine. Carol Cohn pokaže, da ti strokovni diskurzi o jedrskem orožju niso samo objektivni in racionalni: njihov jezik, retorika in metaforika prikrivajo globlje družbene fantazije, ki temeljijo na mizoginiji. Atomska bomba je v teh diskurzih nekakšen fetišizirani, falični objekt, ki je grožnja le pod pogojem, da si njegova pasivna nemočna žrtev. Poseben žargon, ki aktivno oblikuje vojaške strategije, pa opolnomoči tiste, ki ga usvojijo, da niso več žrtve sublimne grožnje, ampak ta moč postane njihov lastni podaljšek.

Da se o atomski bombi sploh lahko fantazira kot o faličnem objektu, pa je seveda pogojeno s privilegijem pozicije moči, kar posebej izpostavljajo postkolonialni pogledi na to problematiko. Hebatalla Taha, denimo, v svojem prispevku k tematskemu sklopu revije *International Affairs* o postkolonialni feministični teoretizaciji atomskega orožja izostri kulturno specifične alternativne vizualizacije in estetizacije atomske bombe v kontekstu jedrsko neoboroženega Egipta v 50. letih minulega stoletja, ko je ta še britanska kolonija, torej zavojevana država (Taha 2022, 1169–1187). Tehnološka inovacija, o kateri je bilo malo znanega, je v tem kontekstu prikazana kot nekakšen čudežni žeton za izhod iz suženjske situacije. Na karikaturah in ilustracijah je bomba prikazana v obliki majhnega in elegantnega jajca, ki nima nič skupnega z velikimi erektiranimi jedrskimi konicami in lahko prispeva celo k postkolonialnemu prepovedu. Takšna simbolizacija in vizualizacija je bila mogoča s pozicije zavojevane države. Razmerja moči pa tudi močno ospolijo diskurz, saj so bili, kot pove Taha (2022, 1178), »kolonizirani ljudje in zemlja [...] zgodovinsko feminizirani v razmerju do moške kolonialne moči«. In vendar so bili tudi v Egiptu

nosilci ideje državnega preporoda preko čudežne destruktivne tehnološke inovacije seveda mladi urbani moški, intelektualci srednjega razreda – *effendi* (str. 1174–1177).

Carol Cohn pravi, da dekonstrukcija in razkrinkanje terminologije, ki oblikuje naš vojaško-jedrski imaginarij, še nista dovolj, da bi spremenila racionalistični, matematično hladen način izračunavanja verjetnosti in projiciranja vojaških strateških akcij, ki imajo lahko drastičen vpliv na naše prihodnosti. Drugače rečeno, kritika diskurzov še ni dovolj, da bi odpravili vzroke za nastanek te terminologije, ki tičijo v globljih, mizoginih družbenih fantazijah, pogosto pa tudi, bi lahko dodali, v kolonialnih in rasističnih predpostavkah. Za tovrstno, temeljnejšo kritiko in spremembo je nujna tudi »rekonstrukcijska naloga ustvarjanja alternativnih vizij možnih prihodnosti« (Cohn 1987, 717). Pokazati na drugačno, »mondeno« in ne katastrofično oz. apokaliptično (in s tem falično, orgazmično) razumevanje jedrske realnosti ter mapirati nekatere feministične vizije možnih prihodnosti, ki odgovarjajo nanjo, je tudi namen tega članka.

Jedrsko onkraj »dualističnega mišljenja«

Feministične kritike razvoja in rabe atomskega orožja, zlasti od 70. let dalje, so le-to pogosto videle kot neposreden produkt patriarhalnega mišljenja. Tekma v oboroževanju (angl. *arms race*) v času hladne vojne in razumevanje varnosti kot nečesa, kar lahko zagotovimo samo s posedovanjem močnejšega in bolj uničujočega orožja ter z grožnjo njegove uporabe (politika »deterrence«), naj bi bili tako neizpodbiten izraz fetišizacije močnatosti, suverenosti, moči. Medtem pa so skrb za razoroževanje, svetovni mir, ogibanje okoljski katastrofi in razdejanju, ki ga raba tega orožja lahko prinese, tako zagovornice/-ki orožja, kot aktivistke/-i, ki so se mu zoperstavljale/-i, pogosto razumele/-i kot poudarjanje tipično ženskih vrlin skrbi in pozornosti za ranljivost – okolja, bodočih generacij, zemlje, itn. Bell Hooks je že l. 1985 (str. 126) svarila pred tovrstnim »dualističnim mišljenjem«:

Tako dualistično mišljenje najdemo v temelju vseh oblik družbenega gospodstva v zahodni družbi. Tudi če ga obrnemo in uporabimo za smiseln namen, kot je jedrsko razoroževanje, je vseeno nevarno, saj utrjuje kulturno osnovo seksizma in drugih oblik skupinskega zatiranja. Podpira stereotipno predstavo inherentnih razlik med moškimi in ženskami, kar predpostavlja, da ženske zaradi svojega spola niso igrale nobene ključne vloge pri podpiranju in ohranjanju impe-

rializma (in militarizma, ki služi ohranjanju imperialistične oblasti) ali drugih sistemov gospostva. [...] Večina tekočih razprav o feminizmu in militarizmu nadalje mistificira vlogo žensk.

Diskurzi glede razvoja in rabe atomskega orožja ter jedrske tehnologije in njune kritike, ob katere se je Bell Hooks spotaknila l. 1985, v določenih kontekstih vztrajajo še danes. Pri tem želiva poudariti, da so tovrstni diskurzi lahko seveda v določenih kontekstih tudi strateško nadvse uporabni. Mednarodna ženska liga za mir in svobodo (Women's International League for Peace and Freedom – WILPF), organizacija, ustanovljena l. 1915 z namenom agitacije v podporo ustavitvi oboroževanja in koncu prve svetovne vojne, v zapisu »What Do Feminists Think of Nuclear Weapons?« tako piše, da je atomsko orožje inherentno »patriarhalno orodje«, »simbol moške moči«, »orodje gospostva in nadzora«, pri čemer je »vsakdo, ki se zavzema za razoroževanje, zatrt kot čustven in šibek« (WILPF International Secretariat 2019). In vendar tudi nedavne feministične raziskave diskurzov, infrastrukture ter globalnih učinkov razvoja orožja in jedrskih detonacij pod vprašaj postavljajo tovrsten »dualistični« diskurz, kot ga je imenovala Bell Hooks, ali bolje rečeno, ga do neke mere provincializirajo. Tako se zdi, da je enačenje jedrskega z možato močjo, zavzemanja za mir pa z ženstveno skrbnostjo krojilo zlasti diskurz o jedrskem v napetosti med »prvim« in »drugim« svetom v času hladne vojne in nemara ga v nadaljevanju teh geopolitičnih napetosti ter konfliktov kroji še danes. Tudi onkraj Zahoda sicer tak diskurz še vedno oblikuje določene feministične pozicije, denimo na način *strateškega esencionalizma*, kakor ga je opredelila Gayatri Spivak in ga v feminističnih antijedrskih bojih v Indiji danes zagovarja Anand Sreekumar (2022, 1206–1207), ki se zavzema za spajanje feminizma in gandizma kljub esencionalističnim tendencam slednjega. Obe doktrini namreč povezujejo skupne vrednote intersubjektivnosti, pripisovanja vrednosti čustvom in nenasilje (str. 1200).

A ravno onkraj ZDA in rusocentričnosti obstaja tudi drugačen pogled, ki pokaže na bolj diferencirano rabo spolno zaznamovanih toposov v debatah o razvoju jedrskega orožja in nasprotovanju le-temu. Zanimivo pa je, da je taka raba pogostejša v kontekstih, ki bodisi zaradi ekonomskih bodisi etično-političnih razlogov nimajo razvitega programa jedrskega orožja. Emma Rosengren, denimo, v svojem članku »Gendering Sweden's Nuclear Renunciation: A Historical Analysis« poroča o tem, kako so se v času hladne vojne argumenti v prid odpovedi razvijanju atomskega orožja na Švedskem oblikovali prav s sklicevanjem na podobo razumske, odgo-

vorne in tehnološko napredne moškosti; države globalnega Juga, ki so medtem začele razvijati svoje atomsko orožje, so bile v švedskem javnem diskurzu rasizirane in infantilizirane kot neodgovorne pa tudi tehnološko nedorasle temu podvigu (Rosengren 2022). Že omenjena Hebatalla Taha (2022) pa piše o tem, kako je bila v kontekstu dekolonialnih prizadevanj Egipta za emancipacijo od vpliva nekdanjega britanskega imperija atomska bomba pogosto predstavljena kot privlačna ženska ali kot nekaj majhnega, elegantnega in čistega. Urednici tematskega sklopa časopisa *International Affairs*, v katerem sta izšla oba omenjena članka, tako zapiseta, da bi »ta članka, brana skupaj, morala spodbuditi premislek o tem, ali je verjetno, da bi povzdigovanje ženstvenih vrlin in simbolov lahko bila uspešna strategija za razoroževanje« (Choi in Eschle 2022).

Z analizo različnih nacionalnih diskurzov o jedrskem oboroževanju in razoroževanju skuša tematski sklop v omenjenem časopisu artikulirati dekolonialno feministično perspektivo. Z raziskavami vpliva razvoja in testiranja jedrskega orožja na staroselske populacije ter političnoaktivističnega in umetniškega odziva teh populacij nanj (denimo Hogue in Maurer 2022; Runyan 2022) skuša ta tematski sklop tako »disciplino študija mednarodnih odnosov potisniti onkraj osredotočenosti na ZDA in Veliko Britanijo« (Choi in Eschle 2022) pa tudi prebiti pogosto predstavo, da je jedrsko enako razdejalno za vse. Tako predstavo, denimo, mobilizira tudi že omenjena Ženska mednarodna liga za mir in svobodo, ki poudarja, da je »cilj [atomskega orožja] »čisto in enostavno izničenje« človeških bitij. Slednje ne razlikuje med bogatimi in revnimi, ali pa med zdravniki, civilisti ali otroki. Je ekocidno, samomorilsko in genocidno orožje« (WILPF International Secretariat 2019). Tovrstna univerzalizacija učinkov atomskega orožja lahko nedvomno igra strateško vlogo pri pridobivanju privrženk/-cev boja za razoroževanje, zlasti med bolje situirano zahodno populacijo, ki je nemara bliže globalnim centrom politične moči – dejansko pa je ta populacija tudi tista, ki se je učinki razvoja in rabe atomskega orožja najmanj dotikajo. Kot poudarja vse več feminističnih raziskav, so učinki razvoja, testiranja in rabe atomskega orožja distribuirani skrajno asimetrično glede na geopolitično lokacijo, razredno pripadnost, raso, spol itn. (Choi in Eschle 2022). Atomsko uničenje ni enkrat eno apokaliptični dogodek, ki bi na enak način z oblička zemlje izbrisal bogate in revne, zdravnike in otroke, kot se zdi, da predpostavljajo nekatere/-i kritičarke/-ki tega orožja; je mreža rudnikov za ekstrakcijo surovin, raziskovalnih institucij, birokratskih strojev, nekdanj koloniziranih ali pa neokoloniziranih področij, kjer se izvajajo testi, zdravstvenih ustanov pa tudi

obdelovalk/-cev zemlje, živinorej/-cev, družin in skupnosti, ki na teh območjih in v okolici živijo ter so se nato desetletja, vede ali ne, primorane/-i ukvarjati z učinki detonacij, raziskav in razvoja tega orožja. Kot sta že leta 2004 zapisali Carol Cohn in Sara Ruddick v članku »A Feminist Ethical Perspective on Weapons of Mass Destruction«:

V praksi feministke vojne ne razumejo kot nečesa, kar se začne s prvim strelom in konča s podpisom pogodb. Pred prvim strelom so tu raziskave, razvoj in namestitev orožja; vzdrževanje vojska v pripravljenosti; kulturno povečevanje oborožene sile; družbena konstrukcija moškosti in ženskosti, ki podpira militarizirano državo. Po koncu organiziranega nasilja vojne ostane pretrgano družbeno tkivo; opustošenje telesne, ekonomske in družbene infrastrukture, s katero ljudje preskrbujejo sebe in svoje družine [...].

Jedrsko mondeno: implikacije vzdrževanja atomske infrastrukture

Podoba velikanskega grozečega, gomazečega gobastega oblaka nad velikimi mesti, ki naenkrat in enkrat za vselej pokonča civilizacijo, kot jo poznamo, je fantazija absolutne dominacije in vrhunec predstavljlive moči. Kot premišljujeva zgoraj, atomsko katastrofo najpogosteje dojemamo skozi estetsko kategorijo sublimnega kot nečesa, kar je večje od nas in nad čimer nimamo kontrole, kar nas dela podrejene in nemočne, ta presežek moči pa je zato tudi predmet fascinacije. Tako predstavo podpira tudi glavni tok kulturne produkcije, kot sva pokazali zgoraj, pa tudi številni strokovni in kritični diskurzi o jedrskem. A absoluten izbris življenja, čeprav obstaja kot androcentrična fantazija dominacije in akumulacije moči, ni najverjetnejši scenarij apokalipse. Ta je že v teku – opustošena ozemlja, ljudstva in ekonomsko ali drugače deprivilegirane skupine ljudi jo živijo vsak dan. Nenazadnje sta ravno kopičenje bogastva in moči ter vlaganje v potratno atomsko infrastrukturo in njeno vzdrževanje, četudi zavoljo argumenta obrambe, pripomogla k izčrpanju ljudi in ekosistemov ter zaščitila in poglobila obstoječe privilegije ter razmerja dominacije. Jessica Hurley v svoji knjigi *Infrastructures of Apocalypse* zato diskurz o jedrskem sublimnem, ki v imenu varnosti ščiti privilegije peščice in pogloblja razlike, zamenja z diskurzom o *jedrskem mondenem*. »Jedrsko mondeno se loteva atomske dobe s poslušom za njene materialne realnosti, osredotoča se na okoljske, infrastrukturne, telesne in socialne učinke jedrskih tehnologij ter politik« (Hurley 2020, 9).

Obstoj jedrskega kompleksa ni naključen in terja jasne politične odlo-

čitve, saj je za vzdrževanje infrastrukture potrebnih ogromno resursov, ki torej niso investirani drugam. Jedrska doba tako ustvarja počasno nasilje, ki »kot vsa počasna nasilja dela škodo na nepravilen način. Revni, temnopolti, staroselci, kvir ljudje in ženske imajo najmanj od jedrskega kompleksa ter so najbolj izpostavljeni njegovim škodljivim učinkom: najbolj strupene atomsko tehnološke lokacije se nahajajo na ozemlju staroselcev in v bližini skupnosti revnih in temnopolnih« (Hurley 2020, 37–38). Težko je doumeti statistično razsežnost atomske dejavnosti, ki je glede na realne in dolgoročne učinke na ljudi ter okolje, ki jih ima, ne glede na to, ali gre za testno ali vojaško detonacijo, čudno nevidna. Ameriška vlada je v razponu petdesetih let po drugi svetovni vojni testno odvrгла skoraj tisoč atomskih bomb na lastnem ozemlju in še dvesto izven svojega ozemlja, kar pomeni pol stoletja detonacij s frekvenco dve na mesec – in ta podatek ne jemlje v ozir eksplozij v Hirošimi in Nagasakiju. Skupaj z Rusijo in s Francijo, ki po številu testnih detonacij od l. 1945 sledita ZDA, ter z Veliko Britanijo, s Kitajsko, z Indijo, s Pakistanom in Severno Korejo, ki poleg teh treh še posedujejo in razvijajo atomsko orožje, je bilo od sredine minulega stoletja skupaj izvedenih več kot 2.000 testnih eksplozij, kar vključuje atmosferske in podzemne eksplozije, ki za seboj puščajo dobesedno radioaktivno ozračje in toksično zemljo (Arms Control Association 2023). Kot poroča nevladna organizacija Armscontrol, so zlasti nekdanje in neokolonialne zahodne sile teste pogosto opravljale na koloniziranih ozemljih – Francija, denimo, v Alžiriji pred neodvisnostjo, Velika Britanija v zahodni Afriki itn. –, vse pa na ozemljih, kjer večinoma živijo staroselske in/ali revnejše skupnosti, npr. na otokih Pacifika (Arms Control Association 2023). Ker izpostavljenost sevanju na živa bitja nima nujno takojšnjega učinka, se marsikaj izmuzne statistikam, a kakor poroča Jessica Hurley (2020, 6), je nedavna statistična analiza odkrila, da so atmosferski testi (torej tiste eksplozije, ki so se zgodile na stolpih, balonih, barkah ali otokih, eksplozije zaradi bomb, odvrženih z letal, in bombe, zakopane tako globoko, da so ustvarile krater, ki je prebil površino) med letoma 1952 in 1988 ubili med 145.300 in 429.400 Američanov. Naj ponovno poudariva, da pri tem ne gre za naključne posameznike, ampak za infrastrukturno vnaprej predvidene »žrtvene« populacije. Nixonova administracija je tako, denimo, vzpostavila »nacionalne cone žrtvovanja« in sistematično odlagala jedrske odpadke na ozemlja staroselskih rezervatov (str. 2020, 15). Dikcija žrtvovanja za državo in narod je tako diskurzivno upravičevala genocid. Prav tako je bilo v tistem obdobju sistemsko spodbujano črnsko naseljevanje centrov mest, med drugim tudi zato, da bi

vzpostavili t. i. atomsko vabo in zaščitili pretežno belska premožna predmestja. Ocenjeno je bilo, da bi bilo sledeč demografski sliki leta 1984 ob atomski katastrofi polnih razsežnosti v prvih minutah izbranih 88 odstotkov afriškoameriške populacije (str. 14).

Ambivalenca in kompleksnost feminističnih kritičnih utopij

V svojem uvodniku k zgoraj omenjenemu tematskemu sklopu urednici Shine Choi in Catherine Eschle naslovita tudi vprašanje narativne forme ter imaginacije pri spopadanju z jedrskim – tj. tega, kar je v akademskih diskurzih glavnega toka o militarizaciji in jedrskem pogosto postavljeno ob stran. Pri tem se vprašata (2022, 1141), »*kako* naj poteka feministična teoretizacija na načine, ki so bolj samokritični do uveljavljenih akademskih praks proizvodnje vednosti. Teoretičarke, na katere se sklicujeva [...] – Teaiwa, Trinh, Trask, Khanmalek in Rhodes –, pišejo s pozicije, ki akademske raziskovalne metode, področja in tekste kreativno preusmerijo, zato da ostanejo blizu načinom vednosti in biti v svetu, ki jim grozi kolonialno uničenje«. Pri tem ne gre zgolj za eksperimentiranje z žanri in retoriko; imaginacija v odnosu do diskurzov o jedrskem ima tudi politično funkcijo: »Gre za to, da prepoznamo pomen ohranjanja domišljije o tem, kam lahko potujemo skupaj kot ranljiva, boleha, omejena človeška bitja. Ranljivost kot oblika vednosti in način ohranjanja odprtosti tudi pomeni vzdržati se sodbe in se posvetiti temu, kako zgodovina, boji in spreminjajoči se pogoji oblikujejo osebne zgodbe ljudi. [...] Skratka, revitalizirati feministična prevpraševanja globalne jedrske politike je nemara prav toliko vezano na inovacije v obliki, načinu izjavljanja in pozicionalnosti kot na razvoj konkretnega fokusa na odnos med spolom ter atomsko kolonialnostjo« (Choi in Eschle 2022, 1142).

Številne feministične teoretičarke danes tako ali drugače delijo to dvojno osredotočanje na artikulacijo kompleksnejše feministične kritike atomske dobe, ki v ozir vzame infrastrukturno vpletenost rasne, geopolitične in drugih oblik umeščenosti posameznic/-kov in skupnosti kot tudi premišljuje o načinih artikulacije teh vprašanj ter intelektualne pobude išče v diskurzih onkraj političnega in politološkega pa tudi onkraj striktno akademskega, zlasti v tistih diskurzih, ki so bili v pretežno zahodno-, belo- in moškocentričnih diskurzih o jedrskem povečini prezrti. Jessica Hurley se v *Infrastrukturah apokalipse* (2022) tako osredotoča na literarno produkcijo temnopoltih, staroselskih, kvir avtoric/-jev, med njimi so, denimo, James Baldwin, Leslie Marmon Silko in Ruth Ozeki, s katerimi skuša razsrediščiti dominantno univerzalizirajočo naracijo o atom-

ski apokalipsi kot velikem dogodku, enakem za vse, o katerem piševa zgoraj. Že omenjeni Rebecca H. Hogue in Anaïs Maurer pa prinašata (2022) refleksijo poetičnih odzivov pacifiških žensk na učinke atomskih detonacij.

V izteku tega prispevka želiva v skladu s tem razpreti razmislek o ambivalentnih/kritičnih feminističnih utopijah kot možnem plodnem polju za razmestitev prevladujočih univerzalizirajočih predstav in diskurzov o jedrskem ter za obračanje pozornosti na kompleksna razmerja moči, ki jih jedrskem infrastrukturi v mondenem življenju posameznic/-kov in skupnosti oblikujejo, podpirajo, ohranjajo. Politična filozofinja Kathi Weeks s pojmom »kritične utopije« označi besedila avtoric – kot je, denimo, tudi Dialektika spola Shulamith Firestone –, ki so si skušale zamisliti drugačno prihodnost od obstoječe, brez iluzije, da lahko ustvarimo ali si sploh zamislimo popolno družbo brez antagonizmov, brez razmerij moči ali konec koncev brez vsakršnega nasilja in uničenja (Weeks 2013; 2015). V nasprotju z besedili, ki so se v zahodnem kanonu uveljavila kot standard za utopije, tj. zamišljanja idealnega ne-kraja, denimo Platonova *Država* ali *Utopija* Thomasa Moora, se kritične utopije zavedajo, z besedami Shulamith Firestone, da je vsako zamišljanje drugačne družbe nujno »omejeno, kakor vsak načrt, ki ga na papirju oblikuje samotni posameznik« (Firestone 2019, 265), in da je drugačno družbo možno ustvariti zgolj v praksi, preko antagonističnega preigravanja različnih vizij, saj »mora vsaka posebna usmeritev organsko izhajati iz revolucionarnega delovanja samega« (str. 265). Nemara, kot piše Weeks, gre pri oznaki kritična utopija (ali tudi »kritični manifest«) bolj za način branja, za »protokol interpretacije« kot vrsto teksta (Weeks 2013, 229), in vendar je težko zanikati, da določena besedila vključujejo več dvoma v možnost zamišljanja v vseh pogledih in za vse udeležene popolne družbe kot druga. To velja tudi, ko gre za feministične utopije: gotovo je v besedilih, kot so, denimo, *Herland* Charlotte Perkins Stetson Gilman (1992) ali *Sultana's Dream* Begum Rokeye (Sakhawat Hossain 2005), možno z natančnim kritičnim branjem najti družbene napetosti in ambivalentna vrednotenja; in vendar obe besedili v osnovi ponujata podobo domnevno popolne družbe, ki bi jo ustvarile ženske, če bi le prišle na oblast in bodisi popolnoma izključile moške (*Herland*), ali jih postavile v podrejeno vlogo (*Sultana's Dream*). Novi družbi v obeh besedilih sta zamišljeni kot tehnološko napredni, povsem ekološki, do živali, otrok, bolnih, starejših prijazni, brez revščine, izkoriščanja in zatiranja – z izjemo moških, ki so zaradi svoje domnevno inherentne agresivnosti in nasilnosti v *Sultana's Dream* zaprti v hareme, po si-

cer do neke mere razumni logiki, da je smiselneje omejiti svobodo tistim, ki so statistično gledano pogostejše krvniki (denimo spolnega, domačega, in konec koncev tudi vojaškega nasilja), kot pa tistim, ki pogostejše pripadajo družbeni skupni žrtev, kar je sicer z omejevanjem svobode in gibanja dekletom ter ženskam (ne same, ne ponoči, ne po velikih mestih ...) prevladujoči način njihovega »ščitenja« pred nasiljem v obstoječih patriarhalnih družbah. Če se naveževa na premislek o feminističnih kritikah atomskega oboroževanja z začetka tega prispevka, lahko rečemo, da feministične utopije, kot sta *Herland* in *Sultana's Dream*, vsaj do neke mere zaznamuje to, kar Bell Hooks imenuje »dualistično mišljenje«, po katerem naj bi bile ženske po naravi miroljubne, napredne, skrbne, ekološke itn. ter zato tudi sposobne ustvariti boljše družbe, moški pa po naravi nasilni, agresivni, nagnjeni k merjenju moči v vojnah, k uničenju, eksploataciji narave in izkoriščanju ljudi.

Več dejanske ambivalentnosti lahko najdemo v romanih Marge Piercy, v katerih alternativne družbene realnosti vselej vključujejo tudi notranje napetosti in zunanje grožnje, pri čemer še vedno ponujajo potujitev obstoječe družbene realnosti in premislek o tem, kakšne vrste družbenih odnosov so lahko pravičnejše od drugih. V delu *Woman on the Edge of Time* (Piercy 2016b) v psihiatrično bolnišnico strpana Latinoameričanka Connie potuje v alternativno realnost, ki je po koncu človeško proizvedene katastrofe in uničenja uspela ustvariti drugačno družbo: ukinila je spol in nuklearno družino ter živi brez proizvodnje kakršnih koli odpadkov (na vprašanje, ali ničesar ne odvržejo, ji vodič/-ka v tem svetu odgovori: »Kam pa naj bi kaj odvrgli? Zemlja je vendar okrogla!«). A tudi ta svet pozna vojskovanje – braniti se morajo pred grožnjo drugih družb v drugih dimenzijah; ker ne želijo imeti zaporniškega sistema, večkratne prestopnike »preprosto« usmrtiljo; Connie pa je šokirana nad tem, da nihče ne more oz. ne sme rojevati in skrbeti za »svoje« biološke potomce: otroci so skupni, rojevajo se iz skupne »valilnice«. Še ambivalentnejši v zamišljanju prihodnosti je avtoričin roman *He, She and It* (Piercy 2016a), v katerem na različnih planetih obstajajo različne družbe, ki se lahko bojujejo med sabo kot tudi s korporacijami ali »multiji«, ki obvladujejo večino virov; v tem svetu določene skupnosti temeljijo na enakopravnejših vezeh kot druge, a nobeni ni dana popolna odsotnost antagonizmov in ambivalentnosti.

Posebej plodni za razmislek o kompleksnih odnosih moči, ki oblikujejo vsakdan naše jedrske mondenosti, pa so, tako meniva, romani afroameriške pisateljice Octavie Estelle Butler. V slednjih ni nič enoznačnega: redko

je jasno, kdo je krvnik in kdo žrtev; veliko odnosov se tke na meji med benevolentno skrbjo in zatiralskim nadzorom ter izkoriščanjem. Poglejmo, denimo, trilogijo *Xenogenesis*, kasneje objavljeno kot *Lilith's Brood* (Butler 2000), ki je po kasnejših besedah avtorice nastala kot neposreden odziv na Reaganove izjave o rabi atomskega orožja in možnosti »zmage« v atomski vojni v času hladne vojne (Brown 2000; Sanders 2004). V tej trojici znanstveno-fantastičnih romanov sledimo zgodbi Lilith in njenih potomk/-cev, ki se odvija v času po tem, ko je človeško povzročena velika eksplozija razdejala okolje in pobila večino življenja na Zemlji. Lilith se znajde na ladji nezemeljskega ljudstva Oankali, ki je rešilo nekaj ljudi in skušalo Zemljo ponovno narediti ugodno za preživetje – a zlasti za preživetje nove vrste bitij, ki bi v skladu z biološkim gonom po rekombinaciji genskega materiala, ki je lasten Oankalijem, nastala z združenjem pripadnic/-kov Oankalijev in ljudi, katerega namen je iz človeške vrste karseda odstraniti nagnjenje k hierarhičnosti in agresivnosti, ki naj bi ponovno vodila v omenjeno preteklo množično uničenje življenja. Gre za izkoriščanje, določeno obliko reproduktivnega suženjstva, ali za rešitev Zemlje in človeške vrste – ki se lahko reši le tako, da se v temelju, torej genetsko, spremeni? Medtem ko Lilith sčasoma sprejme to od Oankalijev diktirano »usodo« in uvidi prednost tega aranžmaja, pa se posamezne skupnosti rešenih ljudi uprejo: bojujejo se proti Oankalijem, proti človeškim »izdajalcem«, ki so se jim pridružili; želijo ohraniti »čisto« človeško raso in si pridržati pravico do nasilnosti ter medsebojnega uničenja, če je treba. V drugem delu trilogije se boji izidejo v kompromis – skupine upornih »čistih« človeških bitij dobijo možnost ustanovitve kolonije na Marsu –, v tretjem delu pa, kljub prepričanju Oankalijev, da se bodo ljudje med sabo pobili in uničili pogoje za bivanje na novem planetu, izvemo, da jim gre »v redu«: popolno uničenje se bodisi še ni zgodilo bodisi ni nujno. Octavia Estelle Butler pušča to vprašanje odprto, kar njena dela osvobaja vsake enoznačnosti in jih pretvarja v slike kompleksnih situacij, ki terjajo temeljit premislek onkraj dogmatičnih prepričanj.

V svojih romanih Octavia Butler tako ponuja podobe kompleksne postapokaliptične prihodnosti. V nasprotju s prevladujočimi imaginariji o popolnem uničenju, ki naj bi ga prinesel veliki dogodek jedrske apokalipse, *tabula rasa*, po kateri bi nemara bilo mogoče začeti povsem znova in bolje, Octavia Estelle Butler ostaja s posledicami uničenja in se posveča ambivalentnim razmerjem moči, ki bi se še naprej pa tudi na novo vzpostavljala med preživelimi. S tem, predlagava v razmislek, ponuja domišljijско spopadanje z danostjo in s posledicami oblik uničenja, kot je jedr-

sko, ki je blizu tistemu, ki ga Jessica Hurley (2020, 16) najdeva v besedilih in pri avtoricah/-jih oz. estetikah »vročih točk«, torej »tistih prostorov in subjektivnih pozicij, ki so historično in strukturno umeščeni tako, da jim jedrski kompleks najbolj škodi«. Ta besedila niso niti utopična niti distopična: ponujajo kritično podobo sedanjosti, ki s preteklostjo niti ni povsem prekinila – na način radikalnega reza velikega atomskega dogodka – niti ni z njo za vselej določena. Besedil, ki jih obravnava Jessica Hurley, in po najinem branju tudi besedil Octavie Estelle Butler, ne zanima demonizacija vsakega nasilja in zamišljanje popolne, pacifistične družbe; nasprotno, pozornost obračajo k skupnostim in posameznicam/-kom, ki jedrsko mondeno živijo vsak dan, na različne, z razmerji moči določene načine. Bolj kot fantazijam o popolni družbi brez nasilja, vojskovanja in orožja, kjer bi bila vsa tehnologija uporabljena le v miroljubne namene in ne bi imela nikakršnega ekološkega bremena, se besedila Octavie Estelle Butler in pisateljic/-jev »vročih točk« osredotočajo na strategije preživetja, grajenja skupnosti ter solidarnosti v nepopolnih, od vojn in klimatskih sprememb razdejanih okoljih.

S tem želiva tudi v tem prispevku pozvati k preseganju ali vsaj dopolnitvi diskurzov, ki svariyo pred popolnim uničenjem, ki naj bi ga prinesla raba atomskega orožja in ki bi bilo za vse enako, in k osredotočanju na načine, na katere vojaško-jedrsko infrastrukturo že sedaj ter pravzaprav vseskozi od prvih jedrskih detonacij sredi minulega stoletja podpirajo kolonialno ekspropriacijo surovin in eksploatacijo dela staroselskega prebivalstva. Drugače rečeno, pozivava h kritičnemu premisleku načinov, na katere že obstoječi jedrski kompleksi asimetrično vplivajo na skupine, podvržene rasiziranemu in spolno zaznamovanemu zatiranju; načinov, na katere Zemljo in ozračje infrastrukture, ki te komplekse omogočata, že sedaj delajo radioaktivna in vse manj ugodna za življenje.

Sklep

Najin članek je pokazal, da prevladujoča podoba jedrske apokalipse kot skupka gobastih oblakov, ki izničijo civilizacijo, ni nevtralna, ampak služi določenemu namenu, namreč pasivizaciji gledalca, ki se podredi strahu pred sublimnim. A jedrski kompleks je vse prej kot zgolj bombastična uničujoča eksplozija: za vzdrževanje njegove potencialne možnosti je potrebno ogromno infrastrukture, kar pa terja zelo človeško odločitev za enormne stroške njenega vzdrževanja, nadgrajevanja in potenciranja. Da bi se borili proti nuklearizmu, je nemara najprej treba zamenjati kulturne podobe njegove reprezentacije in ga narediti mondenega, kar pre-

dlaga Jessica Hurley: to pa je tudi vstop v feministično kritiko jedrskega kompleksa, ki jo zagovarjava v članku. Pokazali sva, da diskurz, ki atomsko bombo esencalizira kot falično in jedrsko oboroževanje kot inherentno maskulino protekcionistično dejanje, pogloblja prepad do pacifistične kritike, ki se jo esencalizira kot feminilno, neracionalno in torej nerelevantno. Alternativno, neesencialistično razumevanje atomskega kompleksa, kakršno je jedrsko mondeno, sprosti imaginarije pritiskov esencalizma in tako omogoča kompleksnejša razumevanja, kakšna feministična kritika jedrskega kompleksa onkraj na domnevno ženskih lastnostih (skrbnost, nežnost, miroljubnost itd.) utemeljene kritike je še mogoča. Pokaževa, da so nekateri postkolonialni intersekcionalni pogledi naredili mnogo za deesencializacijo diskurza o jedrskem kompleksu. Opravili so pomembno nalogo dekonstrukcije povezave med pacifizmom in ženskostjo ter atomskim orožjem kot maskulino zatiralsko silo. Poleg tega se je s temi perspektivami odprla tudi možnost ne zgolj razumeti katastrofične učinke morebitne eksplozije, ki naj bi bili za vse enaki, ampak uvideti razsežnost škode, ki jo vzdrževanje tovrstne infrastrukture že sedaj pušča na deprivilegiranih skupinah ljudi, za katere je zavoljo vzdrževanja privilegijev in varnosti nekaterih vsakdanje življenje že postopikalitičnih razsežnosti.

Ker, kot pravi Carol Cohn in z njo se strinja, dekonstrukcija še ni dovolj, v članku najdeva rekonstrukcijske naracije v t. i. feminističnih kritičnih utopijah in ambivalentnih distopijah. To niso niti utopije, ki si po nekakšnem (apokalitičnem atomskem) rezu s sedanostjo predstavljajo popolne nove svetove, niti to niso distopije, ki iz najbolj nevalgičnih točk družbene sedanosti potegnejo dosledne sklepe o neobhodno pogubni prihodnosti. Gre za pisanje s pozicije, kakor temu reče Jessica Hurley, t. i. vročih točk, s perspektive zatiranih populacij (temnopolte, kvirovske, domorodske, ljudi z ovirami itd.), zaznamovanih s kontinuiranim uničenjem, za katero se žal ne zdi, da se ima v prihodnosti čudežno izboljšati. Pri zamišljanju drugačnih prihodnosti tu tako ne gre za saniranje vsakršnih antagonizmov, ampak prej za izumljanje feminističnih strateginj za krmarjenje med njimi, kot je to, denimo, v svetovih Octavie Estelle Butler. Te strategije niso uporabne samo za neko nedoločljivo prihodnost, ampak, tako predlagava, že sedaj. Razširjajo predstavljivost in domišljijo, ki pripomore k aktivnemu načinu gradnje novih svetov na način spreminjanja obstoječih odnosov in razmerij moči. Znanja o tem, kako se tega lotiti, izhajajo iz vednosti, ki je lastna tlačenim skupinam ljudi in nam lahko paradokсно predstavlja element upanja v času brez prihodnosti ter

perspektive. S posvečanjem pozornosti nadvse različnim, skrajno asimetričnim načinom, na katere »jedrsko mondeno« oblikuje naša življenja, tako meniva, lahko razpremo premislek o tem, kako bi lahko že sedaj – in ne šele po velikem jedrskem dogodku, po selitvi na Mars, po svetovni revoluciji, ali po udejanjeni svetovni jedrski razorožitvi – živele/-i bolje.

Literatura

- Arms Control Association. 2023. »Nuclear Testing Telly: Fact Sheets and Briefs.« <https://www.armscontrol.org/factsheets/nucleartesttally>.
- Brown, Charles. 2000. »Octavia E. Butler: Persistence.« *Locus Magazine*, junij.
- Butler, Octavia Estelle. 2000. *Lilith's Brood*. New York: Grand Central Publishing.
- Choi, Shine, in Catherine Eschle. 2022. »Rethinking Global Nuclear Politics, Rethinking Feminism.« *International Affairs* 98 (4): 1129–1147.
- Cohn, Carol. 1987. »Sex and Death in the Rational World of Defense Intellectuals.« *Signs* 12 (4): 687–718.
- Cohn, Carol, in Sara Ruddick. 2004. »A Feminist Ethical Perspective on Weapons of Mass Destruction.« V *Ethics and Weapons of Mass Destruction: Religious and Secular Perspectives*, uredila Sohail H. Hashmi in Steven P. Lee, 405–435. Cambridge: Cambridge University Press.
- Firestone, Shulamith. 2019. *Dialektika spola: zagovor feministične revolucije*. Prevedla Katja Čičigoj. Ljubljana: Založba /*cf.
- Hogue, Rebecca H., in Anaïs Maurer. 2022. »Pacific Women's Anti-Nuclear Poetry: Centring Indigenous Knowledges.« *International Affairs* 98 (4): 1267–1288.
- Hooks, Bell. 1984. *Feminist Theory from Margin to Center*. Boston, MA: South End.
- Hurley, Jessica. 2020. *Infrastructures of Apocalypse: American Literature and the Nuclear Complex*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Perkins Stetson Gilman, Charlotte. 1992. *Herland*. Project Gutenberg. <https://www.gutenberg.org/files/32/32-h/32-h.htm>.
- Piercy, Marge. 2016a. *He, She and It*. London: Del Rey.
- . 2016b. *Woman on the Edge of Time*. London: Del Rey.
- Rosengren, Emma. 2022. »Gendering Sweden's Nuclear Renunciation: A Historical Analysis.« *International Affairs* 98 (4): 1231–1248.
- Runyan, Anne Sisson. 2022. »Indigenous Women's Resistances at the Start and End of the Nuclear Fuel Chain.« *International Affairs* 98 (4): 1149–1167.
- Sakhawat Hossain, Rokeya. 2005. *Sultana's Dream and Padmarag: Two Feminist Utopias*. Prevedla Barnita Bagchi. New Delhi: Penguin.
- Sanders, Joshunda. 2004. »Interview with Octavia Butler.« *Motion Magazine*, 14. marec. <https://inmotionmagazine.com/aco4/obutler.html>.
- Sreekumar, Anand. 2022. »Feminism and Gandhi: Imagining Alternatives Beyond Indian Nuclearism.« *International Affairs* 98 (4): 1189–1209.
- Taha, Hebatalla. 2022. »Atomic Aesthetics: Gender, Visualization and Popular Culture in Egypt.« *International Affairs* 98 (4): 1169–1187.

Weeks, Kathi. 2013. »The Critical Manifesto: Marx and Engels, Haraway, and Utopian Politics.« *Utopian Studies* 24 (2): 216–231.

———. 2015. »The Vanishing Dialectic: Shulamith Firestone and the Future of the Feminist 1970s.« *The South Atlantic Quarterly* 110 (4): 735–754.

WILPF International Secretariat. 2019. »What Do Feminists Think of Nuclear Weapons?« Women's International League for Peace and Freedom, 6. august. <https://www.wilpf.org/what-do-feminists-think-of-nuclear-weapons/>.